

УДК 378.04:796]:796-048.58

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2025.35.331106](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2025.35.331106)

ОКСАНА КОРНОСЕНКО

ORCID: 0000-0002-9376-176X

СЕРГІЙ ГОРОХОВ

ORCID: 0009-0007-8829-8284

СЕРГІЙ ЯРЕМЕНКО

ORCID: 0009-0009-5679-9353

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ФОРСАЙТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ СПОРТИВНОГО ВІДБОРУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження зумовлена низкою факторів (зокрема, недостатня фінансова підтримка спортивної інфраструктури, що обмежує можливості залучення дітей до спорту, значне відставання України від європейських країн за рівнем залученості населення до фізичної активності, що потребує розробки нових підходів у підготовці фахівців, здатних здійснювати високоякісний спортивний відбір та орієнтацію). Мета статті: аналіз проблем та викликів у процесі реорганізації системи управління в галузі спорту України, обґрунтування спеціальних компетентностей у майбутніх тренерів до здійснення спортивного відбору у професійній діяльності. Проаналізовано переваги й недоліки реорганізації управління спортом. Наголошено, що університети, як осередки формування майбутніх спортивних тренерів, повинні оперативно відреагувати на реформи в системі організації спорту. Через оновлення освітніх програм, впровадження міждисциплінарного підходу та тісної взаємодії з потенційними роботодавцями, тренерами, університети мають забезпечити якісну підготовку фахівців, які відповідатимуть новим викликам та сприятимуть розвитку українського спорту на всіх рівнях. Обґрунтовані спеціальні компетентності (діагностична, методична, психолого-педагогічна, організаційно-управлінська, соціально-етична, технологічна) є основою для формування кваліфікованих тренерів, здатних ефективно здійснювати спортивний відбір та забезпечувати всебічний розвиток молодих спортсменів враховуючи індивідуальні особливості кожного.

***Ключові слова:** професійна підготовка, майбутні тренери, спортивний відбір, професійні компетентності*

Постановка проблеми, її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Соціально-економічні та політичні перебудови, що нині відбуваються в Україні зумовили низку масштабних реформ, які охоплюють і спортивну галузь. Необхідність змін обумовлена низкою факторів, які, на нашу думку, зводяться до наступного: домінування радянської моделі централізованого фінансування, що не відповідає сучасним європейським стандартам, недостатня автономія спортивних федерацій та клубів, низький рівень залученості населення до занять масовим спортом, криза дитячо-юнацького спорту, обмежене державне фінансування та залежність від бюджетних дотацій, відсутність ефективних механізмів залучення приватних інвестицій у спорт, руйнування спортивних об'єктів та еміграція спортсменів через війну, потреба у реабілітації військових та цивільних за допомогою спорту та організованої фізичної активності. Ці причини сприяли потребі реорганізації системи спортивної галузі в Україні з подальшою оптимізацією управлінських процесів, удосконаленням інфраструктури та впровадженням сучасних технологій підготовки фахівців.

Аналіз попередніх досліджень і публікації. В Україні питання професійної підготовки майбутніх тренерів досліджували як вітчизняні (М. Євтух, Л. Борисенко (2023), В. Костюкевич (2016), В. Левків (2016), Л. Сергієнко (2004), О. Шинкарук (2011) та ін.), так і зарубіжні (W.Helsen, J.Starkes (2000), R.Vaeyens, M.Lenoir, A.Williams, R.Philippaerts, (2008), J.Musch, S.Grondin, (2001)) учені. Праці цих науковців розкривають теоретичні та практичні аспекти професійної підготовки фахівців фізичної культури, зокрема особливості формування професійних компетентностей, використання інноваційних педагогічних технологій та вдосконалення освітніх програм. Вони акцентують увагу на взаємозв'язку теоретичної підготовки та практичних навичок, а також на викликах і можливостях удосконалення цієї системи в умовах сучасних змін.

Визначальну роль у розбудові системи спорту в Україні мають управлінці, зокрема М. Бідний (2024), очільник Міністерства молоді та спорту України, зазначає: «Сьогодні ми дуже відстаємо по всіх метриках

у спорті. Спорт у дитячо-юнацьких школах займається лише 8% дітей, і це катастрофічна ситуація». Він також підкреслює: «Україна відстає від Європи за рівнем залучення людей до оздоровчої активності. В Україні цей показник близько 15%, тоді як середній показник по Європі – 38%». О. Ларін (2024), співзасновник ГО «Спортивний контекст» (Sports context), Генеральний секретар Федерації баскетболу України, заступник Міністра спорту України (2010 р.) вважає однією з основних проблем українського спорту формалізм, коли статистика та звіти приховують стан реального стратегічного розвитку. Вирішення цієї проблеми функціонер вважає у необхідності глибокого реформування управління спортом в Україні, зокрема надання автономії спортивним федераціям, прозорості фінансування та інтеграцію спорту як інструменту соціальної трансформації, що буде відповідати європейським стандартам.

Вочевидь, реформи в найближчому майбутньому призведуть до значних змін у системі професійної підготовки тренерських кадрів, зокрема гнучке оновлення освітніх програм, впровадження інноваційних технік освітнього менеджменту та посилення наукових досліджень у цьому полі діяльності. Вдосконалення освітніх програм має здійснюватися з урахуванням всіх аспектів трансформацій, у тому числі й підходів до спортивного відбору.

Метою статті є аналіз проблем та викликів у процесі реорганізації системи управління в галузі спорту України, обґрунтування спеціальних компетентностей у майбутніх тренерів до здійснення спортивного відбору у професійній діяльності.

Викладення основного матеріалу дослідження. Шляхом застосування теоретичних загальнологічних методів дослідження нами з'ясовано, що існуюча система спортивного відбору в Україні має кілька етапів, зокрема на рівні молодіжних та юнацьких категорій, а також у процесі підготовки до участі в міжнародних змаганнях. Однією з основних ланок системи спортивного відбору в Україні є дитячо-юнацькі спортивні школи (ДЮСШ), що забезпечують відбір і підготовку спортсменів з дитячого віку. Відбір на цьому етапі здійснюється переважно на основі тестів з визначення загальної фізичної й технічної підготовленості, спеціальних здібностей до певного виду спорту, а також психологічних якостей. Спортсмени, які показують високі результати на рівні міських та обласних змагань, можуть бути відібрані до збірних національних команд. За відбір спортсменів у професійні команди та національні збірні відповідають федерації України з відповідних видів спорту. Вони розробляють критерії відбору, проводять відбіркові змагання, тренування та збори, а також вирішують питання щодо відбору спортсменів на міжнародні турніри. Збірні команди формуються за результатами виступів на національних чемпіонатах, кубках та інших основних змаганнях. Процес відбору включає активну участь тренерів, які проводять тестування, аналізують результати, відбирають талановитих молодих спортсменів для подальшої підготовки.

На основі вивчення аналітичних публікацій та статистичних даних нами з'ясовано, що в Україні менше дітей займається спортом, ніж у країнах Європи, що зводиться з таких ключових причин:

По-перше, в країнах ЄС кошти спрямовуються на розвиток дитячого спорту (Musch, Grondin, 2001), тоді як в Україні цей напрямок залишається фінансово некоректним (Ларін, 2024). У більшості європейських країн діти можуть займатися спортом безкоштовно або за символічну плату, тоді як в Україні якісні спортивні секції часто є дорогими для середньостатистичної родини.

По-друге в Україні бракує доступної і якісної спортивної інфраструктури: стадіонів, залів, майданчиків, особливо в невеликих містах і сільській місцевості. У зв'язку з війною в Україні багато спортивних об'єктів зруйновані, а безпека дітей у деяких регіонах є пріоритетнішою, ніж спортивні заняття.

По-третє, через низькі зарплати тренерів та вчителів фізичної культури не вистачає вмотивованих фахівців, які могли б зацікавити дітей спортом (Ларін, 2024). В Європі діє цілісна система залучення дітей до спорту через школи, муніципальні програми та державні ініціативи (Vaeyens, Lenoir, Williams, Philippaerts, 2008), тоді як в Україні цей процес є хаотичним і залежить від ентузіазму окремих тренерів та керівників секцій.

По-четверте, як і в усьому світі, сучасні діти багато часу проводять за іграми у смартфонах чи комп'ютерах, але в Європі створюються мотиваційні програми для залучення молоді до активного способу життя (Musch, Grondin, 2001), тоді як в Україні таких ініціатив недостатньо. Окрім того, в Україні основна увага приділяється професійному спорту та досягненню медалей, тоді як у Європа зосереджена на організації фізичної активності усіх дітей, молоді та дорослого населення (Бідний, 2024).

Вважаємо, що реорганізація управління спорту в Україні матиме як позитивні, так і негативні наслідки. Нині в Україні багато спортивних секцій фінансуються державою і працюють на базі ЗЗСО або ДЮСШ. У так званій клубній системі більшість спортивних секцій будуть функціонувати на комерційній або змішаній основі (спонсорська допомога, членські внески), це зробить спорт більш доступним для фінансово спроможних осіб, але водночас створить бар'єр для соціально вразливих груп. У державних секціях відбір часто здійснюється за принципом «усі охочі», тоді як у клубній системі може мати місце більш жорсткий спортивний відбір уже на ранніх етапах, оскільки спортивні організації будуть зацікавлені у високих результатах.

Державна система орієнтована на олімпійські види спорту, які рясно фінансуються, тоді як в клубній моделі організації спорту розшириться спектр нішевих видів, таких як кросфіт, скелелазіння, змішані

єдиноборства тощо. Спортивні організації можуть мати власні унікальні підходи до відбору спортсменів, базуючись на специфіці виду спорту і традиціях клубу.

В умовах керування спортивних федерацій превалюватиме безкомпромісний спортивний відбір, що здійснюватиметься на основі модельних характеристик найсильніших спортсменів з виду спорту й враховуватиме показники фізичних, психологічних і технічних здібностей дітей, що дозволить покращити якість селекції. Спортивні організації будуть зацікавлені в залученні кращих тренерів, що підвищить рівень підготовки та зробить тренерську професію більш престижною.

Університети, як осередки формування майбутніх спортивних тренерів, повинні оперативно відреагувати на реформи в системі організації спорту. Лише через оновлення освітніх програм, упровадження міждисциплінарного підходу та тісної взаємодії з потенційними роботодавцями, тренерами, університети зможуть забезпечити якісну підготовку фахівців, які відповідатимуть новим викликам та сприятимуть розвитку українського спорту на всіх рівнях.

Формування у майбутніх тренерів професійної компетентності щодо здійснення якісного спортивного відбору має формуватися за такими спеціальними (фаховими) компетентностями :

Діагностична компетентність передбачає вміння проводити тестування фізичних якостей (сила, витривалість, швидкість, координація тощо), використовувати сучасні методи функціональної діагностики та антропометричних досліджень, аналіз психофізіологічних особливостей дитини для визначення спортивного потенціалу.

Методична компетентність потребує знань методик раннього виявлення спортивних здібностей, володіння технологіями довготривалого моніторингу за розвитком спортсменів, розуміння вікових особливостей удосконалення рухових навичок і адаптації до навантажень.

Психолого-педагогічна компетентність – вміння визначати мотивацію дитини до занять спортом, оцінка рівня стресостійкості до змагальної діяльності, здатність встановлювати контакт із дітьми та їхніми батьками.

Організаційно-управлінська компетентність полягає в плануванні та проведенні відкритих відборів і тестувань, взаємодії з освітніми та спортивними закладами, роботі з батьками для формування довіри до процесу відбору.

Соціально-етична компетентність виражається в дотриманні принципів чесності та об'єктивності під час відбору, врахуванні індивідуальних особливостей дітей та уникненні дискримінації, підтримці дітей, які не пройшли відбір, й орієнтації на заняття іншими видами спорту.

Технологічна компетентність ґрунтується на використанні цифрових платформ для моніторингу розвитку спортсменів, застосуванні відеоаналізу техніки рухів і штучного інтелекту для прогнозування спортивних результатів, використанні міжнародного досвіду та інновацій у системі спортивного відбору.

Професійний тренер має не лише оцінювати природні задатки дитини, а й розглядати її потенціал у довгостроковій перспективі, створюючи умови для гармонійного розвитку та прогресу в спорті.

У Державних стандартах спеціальності 017 Фізична культура і спорт бакалаврського і магістерського рівнів не передбачено окремих спеціальних (фахових) компетентностей, що орієнтують майбутніх тренерів на здійснення спортивного відбору, проте відповідні обов'язкові освітні компоненти мають передбачити вивчення основ спортивного відбору та орієнтації, що дозволить сформувати у студентів професійну компетентність у цьому напрямі діяльності.

Висновки. У ході вивчення спеціальної літератури нами з'ясовано, що основною проблемою сучасного українського спорту є недостатня фінансова підтримка і розвиток інфраструктури, а також низький рівень залученості населення до фізичної активності. В Україні лише невелика частина дітей займається спортом, що призводить до проблем із масовим залученням молоді та формуванням здорових звичок. Для подолання цих проблем назріла реформа, що передбачає автономію спортивних федерацій, прозорість у фінансуванні та інтеграцію спорту як інструменту соціальної взаємодії, що має охопити всі верстви населення. У цьому контексті, система спортивного відбору теж потребує глибоких перетворень, що дозволить врахувати новітні тенденції розвитку спорту та підвищити ефективність спортивної галузі. Обґрунтовані (діагностична, методична, психолого-педагогічна, організаційно-управлінська, соціально-етична, технологічна) спеціальні компетентності є основою для формування кваліфікованих тренерів, здатних ефективно здійснювати спортивний відбір та забезпечувати всебічний розвиток молодих спортсменів враховуючи індивідуальні особливості кожного. Університети мають зберегти високий рівень підготовки фахівців, здатних відповідати актуальним вимогам та плинним умовам розвитку спортивної галузі.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому вивченні ефективності новітніх методик спортивного відбору, що базуються на інтеграції сучасних технологій, таких як біометричні дані, штучний інтелект та аналітика даних спортивних досягнень провідних спортсменів. Важливим напрямом дослідження є розвиток адаптивного спорту, його вплив на соціальну інтеграцію та розвиток фізичної культури серед різних верств населення, включаючи людей з інвалідністю.

Список використаних джерел

- Бідний, М. (2024). *Спортивні клуби – основа нашої реформи*. Міністерство молоді та спорту України. Взято з <https://mms.gov.ua/news/matvii-bidnyi-sportyvni-kluby-osnova-nashoi-reformy>
- Євтух, М. Б., Борисенко, Л. Л. (2023). Науково-дослідницька компетентність як основа готовності майбутнього тренера до здійснення спортивного відбору. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, 1 (159), 28-32.
- Костюкевич, В. М. (2016). *Теорія і методика спортивної підготовки у запитаннях і відповідях: навчально-методичний посібник*. Вінниця: Планер.
- Ларін, О. (2024). *Реформа спорту: технічне завдання для роботи над змістом, а не зовнішнім виглядом*. Інтерфакс-Україна. Взято з <https://interfax.com.ua/news/blog/1017689.html>
- Левків, В. І. (2016). Концепція професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів зі спортивних ігор у вищих навчальних закладах. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, 70 (16), 74-77.
- Сергієнко, Л. П. (2017). *Спортивний відбір: теорія та практика*. (Т. 1). Київ: Навчальна книга Богдан.
- Шинкарук, О. А. (2011). Узагальнення досвіду організації відбору в олімпійському спорті. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, 1, 62-66.
- Helsen, W. F., & Starkes, J. L. (2000). A developmental model for the acquisition of expertise in sport. *Canadian Journal of Sport Sciences*, 25 (3), 111-120.
- Musch, J., & Grondin, S. (2001). Unequal competition as an effect of maturation differences in sports. *Sports Psychology Review*, 30 (1), 13-21.
- Vaeyens, R., Lenoir, M., Williams, A. M., & Philippaerts, R. (2008). Talent identification and development in sport: A review of the literature. *Journal of Sports Sciences*, 26 (13), 1467-1481.

References

- Bidnyi, M. (2024). *Sportyvni kluby – osnova nashoi reformy [Sports clubs are the foundation of our reform]*. Ministerstvo molodi ta sportu Ukrainy. Retrieved from <https://mms.gov.ua/news/matvii-bidnyi-sportyvni-kluby-osnova-nashoi-reformy> [in Ukrainian].
- Helsen, W. F., & Starkes, J. L. (2000). A developmental model for the acquisition of expertise in sport. *Canadian Journal of Sport Sciences*, 25(3), 111-120.
- Kostiukevych, V. M. (2016). *Teoriia i metodyka sportyvnoi pidhotovky u zapytannia i vidpovidiakh [Theory and methodology of sports training in questions and answers]: navchalno-metodychnyi posibnyk*. Vinnytsia: Planer [in Ukrainian].
- Larin, O. (2024). *Reforma sportu: tekhnichne zavdannya dlia roboty nad zmistom, a ne zovnishnim vyhlyadom [Sports reform: a technical brief to work on content, not appearance]*. Interfaks-Ukraina. Retrieved from <https://interfax.com.ua/news/blog/1017689.html> [in Ukrainian].
- Levkiv, V. I. (2016). Kontseptsia profesiynoi pidhotovky maibutnikh treneriv-vykladachiv zi sportyvnykh ihor u vyschychkh navchal'nykh zakladakh [The concept of professional training of future coaches-teachers of sports games in higher educational institutions]. *Naukovy chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Serii 15: Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoyi kultury (fizychnaya kultura i sport) [Scientific Journal of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov. Series 15: Scientific and Pedagogical Problems of Physical Culture (Physical Culture and Sports)]*, 70(16), 74-77 [in Ukrainian].
- Musch, J., & Grondin, S. (2001). Unequal competition as an effect of maturation differences in sports. *Sports Psychology Review*, 30 (1), 13-21.
- Serhiienko, L. P. (2017). *Sportyvny vidbir: teoriia ta praktyka [Sports selection: theory and practice]*. (Vol. 1). Kyiv: Navchal'na knyha Bohdan [in Ukrainian].
- Shynkaruk, O. A. (2011). Uzahalnennia dosvidu orhanizatsii vidboru v olimpiiskomu sporti [Generalization of the experience of organizing selection in Olympic sports]. *Teoriia i metodyka fizychnogo vykhovannia i sportu [Theory and methodology of physical education and sports]*, 1, 62-66 [in Ukrainian].
- Vaeyens, R., Lenoir, M., Williams, A. M., & Philippaerts, R. (2008). Talent identification and development in sport: A review of the literature. *Journal of Sports Sciences*, 26 (13), 1467-1481.
- Yevtukh, M. B., & Borysenko, L. L. (2023). Naukovo-doslidnytska kompetentnist yak osnova hotovnosti maibutnoho trenera do zdiisnennia sportyvnoho vidboru [Scientific and research competence as the basis of the future coach's readiness for sports selection]. *Naukovy chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 15: Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoyi kultury (fizychnaya kultura i sport) [Scientific Journal of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov. Series 15:*

Scientific and Pedagogical Problems of Physical Culture (Physical Culture and Sports)], 1(159), 28-32 [in Ukrainian].

KORNOSENKO O., HOROKHOV S., YAREMENKO S.

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

FORESIGHT OF TRAINING FUTURE COACHES FOR SPORTS SELECTION IN PROFESSIONAL ACTIVITY

The relevance of the study is due to several factors, including the need to improve the professional training of future coaches to ensure effective sports selection in the context of reforming the sports sector. The first reason is insufficient financial support for sports infrastructure, which limits the opportunities for involving children in sports, as well as the lack of an effective sports selection system that would take into account the latest technologies and modern requirements. The second reason is that Ukraine lags far behind European countries in terms of the level of physical activity among the population, which requires the development of new approaches to training professionals capable of providing high-quality sports selection and orientation. The purpose of the article is to analyze the problems and challenges in the process of reorganizing the management system in the field of sports in Ukraine, to substantiate the special competencies of future coaches to carry out sports selection in their professional activities. The study showed that the system of sports selection in Ukraine includes several stages, in particular at the level of youth categories, with the main link in children's and youth sports schools. The Ukrainian federations of the respective sports are responsible for selecting athletes for professional teams and national teams. Selection is based on tests of physical fitness, special abilities and psychological qualities. The reorganization of sports management has its pros and cons, in particular, the club system will increase the number of sports organizations and expand the range of sports, but will increase competition between clubs, cause more rigorous selection of athletes and difficulties for financially vulnerable groups of the population. Universities, as centers for the formation of future sports coaches, should respond promptly to reforms in the sports organization system. By updating their educational programs, introducing an interdisciplinary approach, and working closely with potential employers and coaches, universities should provide high-quality training for professionals who will meet new challenges and contribute to the development of Ukrainian sport at all levels. Substantiated (diagnostic, methodological, psychological and pedagogical, organizational and managerial, socio-ethical, technological) special competencies are the basis for the formation of qualified coaches who are able to effectively carry out sports selection and ensure the comprehensive development of young athletes, taking into account the individual characteristics of each.

Key words: *professional training, future coaches, sports selection, professional competencies*

Стаття надійшла до редакції 05.02.2025 р.